KULTUR MILJÖ VÅRD

5-6·91

Digitalisering av redan tidigare utgivna vetenskapliga publikationer

Dessa fotografier är offentliggjorda. Vi använder oss därför av en undantagsregel, 23 § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL). Undantaget innebär att offentliggjorda fotografier får återges digitalt i anslutning till texten i en vetenskaplig framställning som inte framställs i förvärvssyfte. Fotografier och text i denna framställning märks med ©. Den som vill använda fotografi eller text behöver ta reda på om det kan göras inom ramen för upphovsrätten, eller be upphovspersonen om tillstånd.

2022-09-01

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

KULTUR MILJÖ VÅRD

NUMMER 5–6/1991

Riksantikvarieämbetet
POSTADRESS
Box 5405
114 84 STOCKHOLM

BESÖKSADRESS
Storgatan 41
Tel: 08-783 90 00
Fax: 08-662 15 86

ANSVARIG UTGIVARE
Margareta Biörnstad

REDAKTIONSKOMMITTE
Anders Broberg
Nanna Cnattingius
Marita Jonsson
Karl Johan Krantz
Katri Lisitzin
Kersti Morger
Per-Olof Ringquist
Lena Simonsson

REDAKTÖR
Elina Antell

RED ASS
Krister Ulander (vtp)

SÄTTNING & TRYCKNING
Ljunglöfs Offset AB, Stockholm
Februari 1992
ISSN 1100-4800

PRENUMERATION
Årsprenumeration (6 nummer)
150 kr inkl moms
175 kr (1992)

LÖSNUMMER
Beställs från redaktionen
Tel: 08-783 91 14
Pris 35 kr inkl moms
(Äldre årgångar & nummer till reducerat pris.)
PG 445 58 98-9

I tidningen uttalade åsikter står för författarens räkning och är endast där så anges uttryck för RAÄ:s mening.

TEMA: KULTURMILJÖVÅRDENS FINANSIERING

Bidrag och lån –
om statligt stöd till vården av kulturmiljön **1**
Margareta Biörnstad

Kulturmiljövårdsanslaget **6**

Statligt stöd för byggnadsvård **8**
Byggnadsvårdsbidraget,
Lån till kulturhistoriskt värdefull bebyggelse
Helena Ekstrand & Ulf Gyllenhammar

Byggnadsvård i västerbotten **14**
Karin Eriksson

Hus utan värde? **19**
Erik Nordin

Bidrag till aktiv kulturmiljövård **25**
Västgötaprojektet, Himmelstalunds hällristningsområde
Lars D Cnattingius, Ingela Norlin & Gerhard Flink

Statligt stöd för undersökning av fast fornlämning ... **28**
Bidrag till undersökning av fast fornlämning,
En offermosse som krävde statligt offer,
Hindby offermosse, Undersökning vid Mojner,
Grustäkt vid Mostorp återställd
Gunnel Vahlne, Ingmar Billberg, Mac Svensson,
Monica Wennersten & Lennart Lundborg

Vården av kulturlandskap **38**
Vård m m av fornlämningar och kulturlandskap,
Linnés Råshult, Bidragsmedel för vård av ruiner
Monica Bennett Gårdö, Kerstin Riessen,
Jochen Kühne & Henrik Kjellberg

Övrigt i detta nummer:

Bolagisering och kulturarv **46**
Margareta Biörnstad

Tredje spåret **50**
Lena Simonsson

European Heritage Days **54**
Nanna Cnattingius

Uppslaget med notiser m m **57**

Aktuell litteratur **63**

Omslagsbilden: Hus utan värde? Ödegård i Hälsingland.
Foto: Erik Nordin.
Baksidesbilden: Karta över Sverige med nyckel till länskoderna.

European Heritage Days

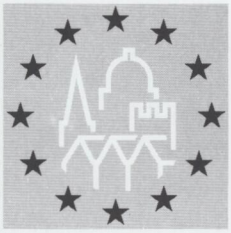

AV NANNA CNATTINGIUS

Open Days, Portes Ouvertes, Open Monumentendag – namnet växlar men innehållet är detsamma, när kulturhusens dag går av stapeln runt om i Europa. För fjärde gången träffades de, som engagerat sig i detta evenemang, vid ett möte i Europarådet i Strasbourg i slutet av november.

Flera europeiska länder har redan gjort det till en tradition att årligen öppna kulturhus gratis för allmänheten. Men denna gång hade 30 personer från 20 länder infunnit sig. Öppet Hus blev en rubrik med djupare symbolik genom att en rad östeuropeiska länder fått möjlighet att delta. Rumänien, Bulgarien, Ungern, Tjeckoslovakien och Polen fanns med, medan Jugoslavien nekats, då detta land ej kunnat föreslå en person, som kunde representera hela landet.

Östländernas närvaro var ett mycket positivt inslag. Nyfikenheten på varandras förhållanden var stor. Möjligheten och förmågan att bedriva byggnadsvård och informera om det egna kulturarvet diskuterades livligt mellan förhandlingarna.

Variation ger styrka

Europakampanjen har för närvarande ett holländskt sekretariat. Dess ordförande Emil van Brederode inledde med att påminna om att kampanjen är en utmärkt plattform för att påverka och nå långt utöver själva evenemanget. Organisationsformer och de ansvarigas yrken varierar avsevärt från land till land. Här finns arkitekter, kommunala och statliga tjänstemän och informationschefer samt ordförande i privata och ideella föreningar för historiska byggnader och byggnadsvård. Han ville se denna variation som en styrka: såväl opinions- som förvaltar- och ägarintressen blir tillgodosedda.

Med så många nya deltagare måste en del tidigare diskussioner om tidpunkt, organisation och tema upprepas. Det som binder samman är utbytet av erfarenheter och material, diskussioner om problem och förbättringar samt förstås den gemensamma logotypen.

European Heritage Days 1991

Irland har liksom Sverige haft Öppet Hus sedan 1988. I år fanns 100 aktiviteter på programmet som ca 37 000 personer deltog i.

Luxemburg samarbetar över gränserna med Belgien och Tyskland. Här nöjer man sig inte med att öppna husen. Samtliga animeras med musik och effektfull belysning.

Turkiet organiserar sin dag via Patria Nostra, en nationell variant av Europa Nostra. Staten tillät nämligen inte att Turkiets namn användes i samband med kampanjen. 1990 öppnades endast två monument men detta fick stor uppmärksamhet och i år ökades antalet till åtta.

Nordirland har samarbetat med republiken Irland och fått medel från sin regering. Man har enbart haft arkeologiskt innehåll i sin dag, som genomförts med en heltidsanställd och stort bistånd från elva turistorganisationer.

Skottland hade stor framgång med sitt *Open Days,* som genomfördes första gången i samband med att Glasgow var "European Capital of Culture 1991". Här lägger man aktiviteterna enbart i städerna – sju fanns med i år med sammanlagt 200 byggnader. Enbart i Glasgow hade man 20 000 besökare. Samtliga har ordnat egen finansiering eller sponsoring. Det statliga stödet är minimalt, vilket är ett problem. Föreningar och personer erbjuds att "adoptera" en byggnad, vilket innebär att man frivilligt deltar i nästa års öppnande. Evenemanget sprids över två veckändar – det är viktigt att man får tillfälle att besöka varandra.

England var representerat genom sitt Department of Environment, som ännu ej arrangerat något Öppet Hus.

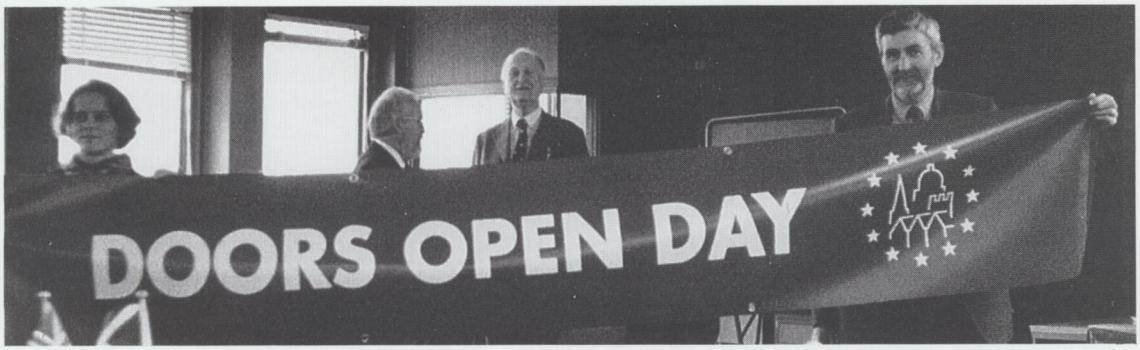

I Skottland förses de öppnade husen med banderoller.

Tyskland var enbart företrätt av f d Västtyskland med Berlin och Landesamt für Denkmalpflege i Hessen. Där hade man öppnat sammanlagt 150 byggnader. Det blev en succé men man behöver bättre organisation, mer personal och pengar.

Ungern och Rumänien hade observatörer på plats för framtida insatser.

Frankrike var först med *Portes Ouvertes* 1984. Caisse Nationale har inrättat ett särskilt sekretariat och rapporterade överväldigande siffror: 9 000 öppnade hus, 4 miljoner besökare. Medel ställdes till förfogande från DRAC (Direction nationale des Associations culturelles). Här nöjer man sig inte med att bara öppna husen – fantastiska animationer, illuminationer, konserter etc arrangeras så långt det är möjligt. Trycksaker – affischer samt centrala och regionala foldrar – har genomgående samma typografi, bara färgen byts årligen. Tävlingar genomförs i dagstidningarna med en Citroënbil som pris, sponsrad av denna bilfirma.

Danmark har ingen Öppet Husdag men representerades av ägarekategorin genom ordföranden i två ideella föreningar för historiska byggnader, som snarare arbetar mot European Union of Historic Buildings Association än gentemot Europarådet.

Tjeckoslovakien hade informerat sig om Europarådets kampanj och till allas förvåning redan genomfört en aktivitet under 1991. En ickepolitisk organisation – Historiska städer i Tjeckoslovakien – har 223 kommuner och 100 städer som medlemmar. Den ger seminarier och konferenser för att öka kunskapen om arkitektur, byggnadsvård och lagstiftning inom området. I år öppnades 270 hus i 60 städer med enbart frivilliga insatser. 60 000 besökare kom.

Bulgarien hade sänt en professor som var ordförande i ett sällskap för geografi och historia. Han prisade sitt lands rika kulturarv, som går tillbaka till romersk och keltisk tid. Särskilt den provinsiella arkitekturen finns stort intresse att visa fram.

Belgien har tre aktiva regionala kommittéer, som använder Öppet Hus-dagen mycket medvetet för att höja medvetandet och, som man uttryckte det, livskvaliteten hos befolkningen. Näringsliv (Federation de Construction), det allmänna, ICOMOS och privata organisationer samarbetar "i harmoni". Naturreservat och renoveringsprojekt ingår i utbudet. En 100-sidig, illustrerad, påkostad broschyr tas fram årligen. Dessutom görs en tidning, broschyr och flaggor. Radio och TV är mycket aktiva.

Nederländerna, den mest aktiva av alla nationer, har ett sekretariat med två personer, delvis bekostat av Europarådet. Detta sekretariat arbetar internationellt för kampanjen i sin helhet. I Holland räknar man med att 430 grupper med 11 000 personer arbetar frivilligt under själva dagen i fråga. En tidning ges ut i 400 000 ex samt en handbok för alla deltagande med tips om hur man går till väga. Varje år ordnas en ungdomsaktivitet, detta år en teckningstävling, vars resultat sedan trycks som vykort, vilka skall säljas nästa år.

I år tog man också fram en jätteaffisch och en bok till försäljning om olika byggnadsstilar. Boken har gått med vinst.

Syftet

Syftet med European Heritage Days diskuterades:

- att öka intresset för det byggda kulturarvet
- att skapa ett bredare stöd för bevarande och byggnadsvård

Diskussionen speglade hur olika förhållanden och förutsättningar är i de skilda länderna. Den separation eller det sönderfall i mindre länder som nu pågår ställer stora krav på europeisk samordning. Schweiz, Italien och Beneluxländerna uttalade tydligt sin glädje över samarbetet inom Europa. Enligt dessa länder är *European Heritage Days* en viktig beståndsdel för att hålla ihop europatanken.

Idén att sammanföra alla som är intresserade av att bevara kulturarvet, såg man som ett "maximum d'harmonisation". Andra nytillkomna länder uttryckte en önskan att först komma igång på nationell nivå, innan man är mogen för den europeiska.

De sju riktlinjer som tidigare fastslagits för deltagande i en gemensam Kulturhusens dag diskuterades. De accepterades av deltagarna med särskild betoning på följande:

Evenemanget skall gå av stapeln 2:a eller 3:e veckändan i september.

En blandning av officeilla och privata arrangörer är bäst.

Den gemensamma europeiska logotypen skall användas, gärna också flaggor eller banderoller, som placeras på de hus som öppnas.

De nationella kommittéerna bör förankra sitt arbete hos respektive regering.

Vidare fastslogs att de närvarande länderna ingår i en Heritage Days Foundation, där varje land är representerat med en delegat, tills vidare med ekonomiskt stöd från Europarådet och med den holländska delegationen som sekretariat. Det är önskvärt att sekretariatet om 2–3 år övergår till ett annat land, åtminstone till hälften finansierat av detta land.

Heritage Days 1992

Ett gemensamt tema för hela Europa 1992 avfärdades efter skämtsam diskussion om tulpaner, vikingar och musik. Sekretariatet kommer dock att koppla samman länder med samma tema för idéutbyte och närmare samarbete. Alla länder skall göra en inventering av befintliga TV-program och filmer om arkitektur, som kunde distribueras mellan länderna. Utbyte av information och material fortsätter som tidigare.

15 länder vill deltaga 1992. Det är alltså en fördubbling från 1991.

Polen och Rumänien kunde ännu ej avgöra om en Kulturhusens dag kommer att kunna genomföras 1992.

I Turkiet fanns kollisionsrisk med ett av Europa Nostras stora evenemang. Man planerade dock att öppna en rad kyrkor och andra lokaler för olika religioner.

I Spanien planerar man öppethållande i två dagar och kommer att välja byggnader från alla tider och kategorier. En gratisbroschyr skall tryckas i stor upplaga.

I England söker Department of Environment samarbete med English Heritage och National Trust. Man vill helst ha sitt första evenemang i april eller maj, när turistsäsongen börjar, vilket övriga församlingen motsatte sig.

Skottland kommer att koncentrera sig på byggnader av 1700-talsarkitekten Robert Adam samt använda två veckoslut, för att man skall få tillfälle att besöka varandra i olika delar av landet.

Nordirland och republiken Irland kommer att samordna sina aktiviteter, som har ett stort inslag av arkeologi.

Frankrike kommer också att öppna hus under två dagar. Man har en tung organisation och ser svårigheter i att vidmakthålla den succé man hade 1991. För att inte ta kål på alla lokala initiativ är något nationellt tema inte aktuellt. Man satsar på en guidad visning i varje öppnat hus, på TV-program, ljud- och ljusspel, stadsvandringar och utgrävningar, allt inom temat *Portes Ouvertes*.

I Belgien måste man också leva upp till föregående års succé. Målet är att få en miljon besökare 1992. Förslag till tema är skolarkitektur och Art Nouveau. Skrifter tas fram i dessa båda ämnen.

Danmark låter två ideella historiska byggnadsföreningar hålla i arrangemangen men står egentligen utanför Europarådets kampanj.

Tjeckoslovakien öppnar hus i historiska städer för andra året i rad och Bulgarien skall öppna sina 13 olika regioner för första gången.

Nederländerna planerar något tema kring byggmaterial och arrangerar en ungdomstävling.

Sverige kommer under sin femte säsong att arbeta med temat Räddade hus. Temat väckte stort gillande.

Officiellt europeiskt öppnande

Ett officiellt öppnande för hela den europeiska kampanjen planeras i fortsättningen. Det bör hållas i olika länder varje år. Förra årets öppnande i den holländska staden Gouda blev en storartad manifestation med kulturminister, representanter från Europarådet, 10 olika ambassader, internationella organisationer och 700 holländska gäster.

Antwerpen, som blir kulturhuvudstad i Europa 1993, hade redan abonnerat på öppethållandet för detta år. Samma sak gällde för Luxemburg 1995.

Möjligheten att få värdskapet för detta europeiska evenemang visade sig var mycket attraktivt. Inte mindre än åtta länder anmälde sitt intresse för år 1992. Efter diskussion om kostnader och övriga villkor låg valet mellan Frankrike och Sverige, som tycktes ha de bästa förutsättningarna att ta på sig ansvaret. Då anmälde plötsligt Tjeckoslovakien sitt intresse: "Vi ligger mitt i Europa och president Havel är angelägen om att vårt land genomför det europeiska öppnandet. Som symbolisk handling skulle det betyda mycket för Tjeckoslovakien."

Ett beslut om Tjeckoslovakien som värdland 1992 fattades snabbt. Det är inte för sent för Sverige att kandidera för 1994!